

ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԵՄ

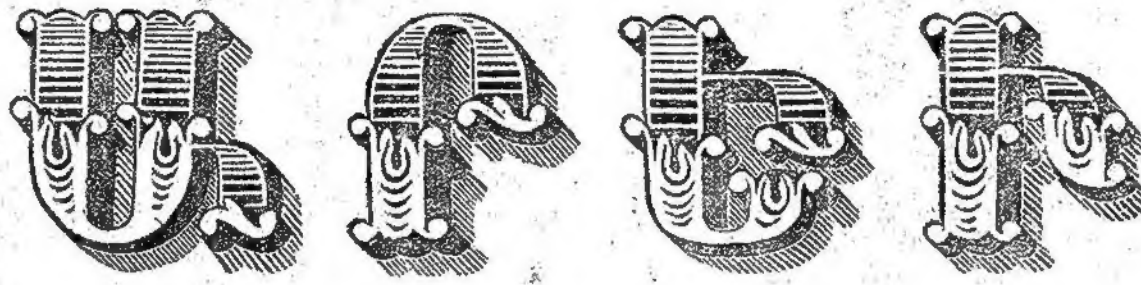
ԲԱՃԱՆԳԻՆ

Տարեկան վեցամսեայ

ԵՐԵՎԱՆԻ Գ.Պ. 80 40
ԱՐՏԱՍՏԱՄԱՆ 30. 20 10

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՄԱՐ 715-ԻՆ ՏԵՐԵՎՈՒԹՅԱՆ

ԱՐՏԱՍՏԱՄԱՆ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԱՅՊԱՆԻՆ ԸՆԴՆԵՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԶԱՐԲԱԾ ԵՐԵՎ ԱՆԳԱՄ

ԽՐԱՄԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆ ՏԵՐԵՎՈՒԹՅԱՆ

Տարեկան վեցամսեայ, Թիւ 18

ԱՂԵՄԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՍՏԻ

Journal AREV

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ 25Ի ՎԵՐԱՄԱՐՈՒԹՅԱՆ

ՏԵՐԵՎՈՒԹՅԱՆ ԽՐԱՄԱՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՅԱՆ ԲԵՐԵԱՆ

ԼԵՐԱՆ ՔԱՂԵՐԸ

Մօտ երկու ամիս առաջ Սաւեյ. Կոնյա գաղափարը կը կանչէր իր շրջանի հայ երեւելիները և կ'իմա. ջընէր թէ Կ. Պօլսէն եկած հրա. մանի մը համաձայն՝ քաղաքին ամ. բողջ Հայ բնակչութիւնը պէտք է հինգ օրուան պայմանաժամի մը մէջ ծախէ իր շարժուն և անշարժ ստաց. ուած շէնքերը և պատրաստուի խմբու. վին ճամբայ ինչալու գէպի բնակա. վայր մը՝ զոր Թուրքիոյ «հայրական» հատուկարութիւնը ուղղութեամբ ընթացքին պիտի յայտնէր իրենց։

Մեծ եղաւ յուզումը այս գրծ. բախտներուն որոնք դեռ կը տան. ջուէին Ատանայի խժգոթութեանց յի. շատակովը և գիտէին թէ ինչ կըր. նայ ըլլալ այդ կարգի հրամաններ. բու իմաստը։

Եթե կամ ութ գիւղերու երե. շէնքերը իրարու մօտ կուգան և կը խորհրդակցին՝ Օհ, խորհրդակց. քրկար չի տեսեր Գանի որ ծայրը մեծնի կայ լուսաւոյն է գէնքը ձեռքին մեծնի, կ'ըսեն անոնք։

Անապատները իրենց պատրաս. տութիւնները կը տեսնեն Երեւանը, կիները, աղաքը, և գէնք կրելու անկարող քահանաները, իրենց ու. նեցած ամենէն թանկագին առար. կաններուն միացողներովը, կ'որո. շեն ապահով տեղ մը գրկելու Յետոյ աչքէ կ'անցնեն իրենց միացեալ ուժերը։ Ընդամենը հինգ հարկերի չափ երկի մարդիկ են՝ որոնց ան. յողողող հաստատամտութիւնը հը. բաշքներ պիտի դործէ։

Հարկեր յիսուն Մարթինի հրա. ցան, ուրիշ քանի մը նախապատ. մական գէնքեր և հազիւ երկու ամ. սուան բաւելու չափ ռազմաբնիկ. — ահա՛ իրենց ամբողջ ունեցածը։ Եթե գիւղերուն բնակչութեան գումարը չորս հազար հոգիէ քիչ մը աւելի է։

Միայն երկու գիւղ կայ չըլա. կաններէն որոնք հակառակ են գիմա. գրութեան Ասոնք հազար հինգ հա. րկու բնակիչ ունին։ Ասոնց մասին ոչ ոք բան մը չեց այլեւս։

Պայմանաժամը լրանալու մօտ էր Գամաղամը հինգերորդ օրուան կ'ապասէր՝ որպէսզի գործադրէ ին. վեր փայլի հրամանը, քանի որ այսօրուան օրս Թուրքիա ըսելը էն. վեր ըսել է։

Միւս կողմէ, սակայն, Հայերը գաղափար կը հաւաքուէին, պըզ. տիկ խումբերով, և մեկնումի իրենց վերջին միջոցները ձեռք կ'առ. նէին։

Վճռական օրը հասաւ։ Արշալոյսը ծագելէն առաջ երգ. աւանները կը ժողովին և ներկայ կ'ըլլան եկեղեցական աղարկու. թեան, կ'երեւակայէք օրքան յեր. մեծանդ հաւատքով։

Երբեքան ժամը կը հնչէր Այս

ճշմարիտ մահապարտները Հայրե. նիքի և Կրօնքի սեղանին առջև եր. կուգածօրէն կը զոհաբերէին իրենց կեանքը։ Վերջին անգամ մը իրենց հոգիները կը բարձրացնէին առ. Աստուած, իրենց միակ պաշտպանին, և լուռ ու մոռնի՝ լերան ճամբան կը բռնէին։

Բայց ճամբաները հսկողութեան տակ են։ Գանի մը Թուրք զինուոր. ներս կը փորձեն ընդգրկման առ. նոնց։ Հրացանները կ'ընկնեն, պա. հակները կ'ընկնեն և ողբալի կարա. ւանը կ'անցնէ՝ դիմելով գէպի ան. ծանօթը, գէպի իր ճակատագիրը։

Պատերազմը յայտարարուած է. ապստամբութիւնը կատարեալ իր. դութիւն է այլեւս։ Ձրերնք պատ. ժելու համար՝ զինուորներ կը դըր. կուին։ Անոնք եւս չեն դառնար։ Հոն են Հայերը որ իրենց պատիւն ու հաւատքը կը պաշտպանեն։

Երկու օր, բարձունքներու վրայ թաւած, այս հերոսները որ միմիայն ռազմաբնիկ և ուտելիքի պակս. լեն կը վախճան, այս ափ մը վըճ. աւակամ մարդիկը, գէպ կը գնեն եր. կու հազարէ տեւի կանոնաւոր զոր. քերու և երկու հազար պաշտպա. ղուներու բանակի մը։

Բայց վառօդը կ'սկսէր պակսիլ և մօտալուտ ձմեռը կը վախճէր զիրենք՝ մանաւանդ չիւռուղներուն համար։ Ուտելիքն ալ հետզհետէ հաղուաղիւտ կը դառնար։

Ինչ օգուտ ունի քաջութիւնը երբ մահը կը բաղնէ դրան։ Նախախնամութիւնը կը հակէր սակայն։ Անիկա երեւցաւ հոգի նա. ւատորմի մը կերպարանքով՝ որ ե. ռազմին հազար դրոշմի ներքե և կը նաւարկէր։

Արդարեւ, օրին մէկը իրենց պա. հակները լուր տուին թէ Ֆրանսա. կան նաւատորմով մը կը չըլէր ծո. վուն կապոյտին վրայ, ծովագերծի և կիւրծի մէջտեղ։

Հայալական ճորժակի դրօշակ մը, վրան կարմրագոյն խաչ մը կրող, խկոյն բարձրացուցեալ լերան վի. րեւ։ Ան իր ծաղկերուն մէջ ու. նէր ամբողջ յոյսը այս հաղաթաւոր խեղճերուն։ Եթէ նշանը չը տես. նուէր՝ մահը ապահովապէս պիտի հասնէր։ Թուրքերը օգնական ոյժ կ'ստանային և բազմաթիւ լեռնա. յին թնդանօթներով գնումաժ իրենց վրայ կուգային։

Բայց այնքան անթիւ անիրա. ւութեանց մէջտեղ՝ ճակատագիրը չուղէր որ այս մէկն ալ կատար. օւնի։

Պրանտական մարտանաւերը տե. սան օգնութեան նշանը։ Նաւակներ իջուցուցան և ցամաքին մօտեցան, և քիչ վերջը հրամանատար-ծովա. կալը կը տեղեկանար Սուէտիոյ Հա. յոց տարօրինակ ողբականին։ Իս.

կոյն Բարիկէն հրահանգներ խնդ. րուցան՝ որոնք անյապաղ հասան։ Անոնք վայել էին Պրանտայի։ «Ա. մէն գինով ազատեցէք այդ գըծ. բախտները։»

Փրկութեան գործը փութով և ճարտարութեամբ կազմակերպուե. ցաւ։ Թուրք բանակապետներն վրայ նաւատորմին ուղղած կրակէ վարա. գոյրին պաշտպանութեան ներքե՝ լերան փախստականները ս'լսան նաւերը մոտենէ։

Եւ ահա այսպէս է՝ որ այս ժա. մուն, այս հերոսները հողին վրայ, հինգ հազարի չափ Հայ ազատեալ. ներ կ'են, ծիր և աղա՛յ՝ կ'օրհնեն Պրանտան, Անգլիոն և Եգիպտոսը։

Եգիպտոսի Հայ Գաղութին կող. մէ՝ Պրանտայի Հանրապետութեան Նախագահին և Անգլիոյ Վեհ. թա. ցաւորին զարնուած հետեւեալ հե. ռազմիկները (սեանի Բ. էջ) այդ մա. սին մեղ ամենքս համախոյ երախ. տագիտական ջերմ գլխացուցներուն մէկ ազատ թարգմանն են միայն։

ԽՈՍՐՈՎ ԶՈՂՐԱՊ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Թէ ԳԸ ԳԵՐՄԱՆԻ ՈՐԿԱՆ Է՛

ՄԵՐ ... ԲՈՒՆՈՅՈՅ ԱՄԵՐԻԿԵ ՉԵՆ

Գերմանացիք կատարած են Ռուսե. րուն դէմ, և իրենց կատաղութեան պատճառը դուրի չէ տեսալ մը իսկապը. պութենէ։

Գերման մամուլը ուժգնօրէն կը բո. ղոքէ ռուսական վայրենութեան դէմ որ ամբողջ Բոլոնիան, հետզհետէ պարպը. ւած Բոլոնիան, կը վերածէ ապախաղաղութ. ծիպաւոր տեւրակներու և պղծած մոխ. րակոյտերու անասնոյն դատարկու. թեան մը։

Ռուսները եւս կը քաշուին զերման արշաւանքին առջև՝ ամէն տեղ բռնցը. նելով մեծատարած Մոսկուաներ, 1812էն վերանորոգուած։

Գերման պատերազմական թղթա. կիցները ահաւոր զոյներով կը նկարեն ռուսական հրծեղ հանձնարին ... արտա. ղրութիւնները Բոլոնիոյ ռազմապաշտին բովանդակ տարածութեան վրայ։

Ու կը զարմանան ու կը զայրանան, les bons apôtres, կամ հայերէն խօսե. լով՝ բարի առաքելները ... Մատա. հայրն։

Ինչպէս կարելի է իր իսկ ձեռքե. րովը բողբուր մտանել ու մոխքը դաբ. ձնել խաղաղական ամբողջ քաղաքներ, դիւղեր, տուններ, դաշտեր ...

Ինչ տարբերութիւն Ռուսներուն և օրինակի համար ... Գեղեթիցներուն և Պրանտայիներուն միջև։

Տեսա՛ք մի պատուաւան մարդիկը, ճշմարտապէս քաղաքակրթ աղբեր ... Ասոնք ալ եւս քաջուրեցան, 1914ի ամառը, զերման յատկապէս լեզեն. ներուն առջեւէն, բայց ամէն բան ձգե. լով իր տեղը, բոլոր շէնքերը իրենց պա. րուական բոլոր պիտանի բաներով։

Այնպէս որ յոյժած դաշրած զերման քաջարի զօրքը ամէն տեղ իր ճամբուն վրայ բնակելու տեղ գտաւ, ուտելու բան դատաւ, կողոպտելիք ապրանք գտաւ ...

Հոն ալ անշուշտ մեծ և պզտիկ շըր. դիւղեր վատեցան։ Բայց ստանք զործն էին յողթական բանակին։ Եւ ասիկա կատարելապէս համաձայն էր պատերազ.

մական ճշմարիտ օրէնքներուն, այնպէս ինչպէս որ դառնեք հաստատած են Ձեռ. Պրանտայիները և Ձեռն տէր կօյնները։

Ինչպէս կարելի է սարսափ սկսել, յողթականին բարեբար ստիպումը (terreur) տարածել նուաճուած երկրի մը մէջ, եթէ յողթուողը հոն ոչ ոք և ոչինչ կը ձգէ իր տեղին, ոչ իրն բռնաբարելիք, ոչ անգէն քաղաքացիներ հրացանաւոր ը. նելիք, ոչ մէկ շինութիւն այրելիք, ոչ մէկ թանկագին կամ պարզապէս պէտքի առարկայ թալկելիք։

Ո՛վ վայրենի Ռուսներ, ինչու ամէն բան կ'այլոքէք կը մոխրացնէք աշակա. լին, միթէ վատաւութիւն չունի՞ք Գեր. մաներուն վրայ, արդեօք կատարածի տակ կը գնէ՞ք իրենց ձեռնապատկերներ այս ... ճիւղին մէջ, Միթէ մարդիկ իրենց ա. պաշտպաններ չի տուին Պէլճիքայի և Պրանտայի մէջ, մոռցա՞ք Լուվէնը, Թէր. մօնաւը, Ռէնը, Կերպելիւնը, Արբա. սը ...

Ինչու ըրողտուածի դործը չէ՞ք վատարկ ... Իրիւթքի այդ լուսաւորներուն Իր գերեզմանը, և օրէն՝ Պիլմարք անդամ կը բողբէ ձեր վարժանքին դէմ, այն Պիլմարքը որ իր արժանաւոր բու. ներուն ձգած է սա երկաթէ պատուի. բանքը։

«Յաղթուողին միայն իր աչքերը ձգուել է լալու համար»։ Միթէ դուք ի հակառակէն կ'ուղէք ըմբռնել և դործադրել այս վճիռը։

Ու խօսք էք, նուաճուած Բոլոնիոյ մէջ, յողթականին ուրիշ բան չի ձգել, բայց միայն իր աչքերը, կատաղութեան արցունքներով դիտելու համար աննայ. րած իր մոխրաստան մը, նոն ուր ինք անսպառ շտեմարան մը կ'երազէր ...

Մ. Ս. ԿԻՐԻՃՅԱՆ

ՓԱՆՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

Թիֆլիսի առաջնորդն օսացել է հեռե. լեալ հեռագիրը Եղիշից, ամսիս 11ից (24 Սեպտ.)։

«Ո՞վ որ չի տեսել իր աչքերով փա. խըտականների անհուն սարսափի պատ. կերը, չի կարող մեղադրական տեղեկու. թիւներով կապել իր համար թէկու՛ղ մօտաւոր դաղափար կատարված և կա. տարվող թշուառութիւնների մասին։ Հիւանդներն ստանում են օրական մի ֆունտ հաց յոճակ մի ամբողջ ընտանի. ղի համար, և դա կազմում է նրանց ամ. բողջ պարէնը։ Մենդականից տեւի վատ է բռնկական օգնութիւնը։ Հիւանդները հիւանդ են մեծ մասամբ փորձաքնն. քով։ Ամբողջ օրերով նրանց ձեռնապատկ. թիւնը մնում է առանց բռնկական օգնու. թեան պատկած օրերով նեղ փողոցնե. րում և այգիներում, առանց որեւէ մէկի ուշադրութիւնը դրաւելու։ իմում են կեղտոտ ջուր, սուտում են մրդկէն և փողոցային միացողները և մեռնում են օրական երեք չորս տասնհազիւրով Գի. ակները երկար ժամանակ մնում են ան. թաղ Իրգիլում, իսկ թէ ինչ է կատար. վում չըջակալ գիւղերում, ուր կան տա. նակի հազար փախստականներ, գիտէ միայն Աստուած։ Մարդիկ չը կան։ Չը կայ ոչ մի կազմակերպված օգնութիւն, այն ինչ փրկել կարելի է շատ շատերին, քանի որ համաճարակը դեռ չի տարած. վել։ Մարդիկ են հարկաւոր, որպէս գի. ինտուն զանեւ հիւանդներին և ու. ժատարաններին, վերադարձնեն նրանց դե. պի կեանք՝ կերակրելով և խնամելով նրանց։ Հարկաւոր են բժիշկներ, մանա. ւանդ մեծ քանակութեամբ ֆերչէրներ Գիւղերի համար հարկաւոր են անձնագր.

կետեղիներ, որոնց թիւն այնքան մեծ է հայերի մէջ։

«Ռուս են նրանք, ինչու չեն շա. պում աշտուղ, ուր են մեր միլիոնաւ. ղերը։ Միթէ հինգ-տասը հազարական նախընտր կարելի է փրկել կործանվող. ների այս անուրի մասուն։ Բոլոր հաղա. դածներս վերաբերվում են այն փախ. տականներին, որ այստեղից ուղարկվում են էջմիածին և ասիլի հետո։

Էջմիածին, 12)25 Սեպտ.

... Գաղթականների ուղարկմանն. րով լցվել էր Ե. կայաքանը. նրանց թիւը 5000ից աւելի է։ մեռնում են նրանք ինչպէս աշտուղ դէմ ճանձնե. րը։ Նայում են, աչքերիս չեն հաւատում։ Հաց են աղերսում, հաց չը կայ։ Ինչու, լալիս են մանուկները ... Եւ նրանք թալ. վում են սղաղոր առուների մէջ, ուր ամ. րով օրերով կայարանի ծառայողների խողբերն ու սպաներն են լող տալիս, և անյաղ խմում այդ թոյն ջուրը։ Եկել են նրանք գնալու երկաթուղով որեւէ անկիւն, որ չմեռնեն քաղցից ... Ասա. ջին երկու օրը նրանց ստանալ էին տա. լիս, ի հարկէ դրամով ... Երբորք օրը կարգադրվեց տա՛ւակ չը տալ, իսկ ով էլ որ վերցրել էր, չը թողարկուց գնա. լու։ Տոմսակները հաւաքում էին և ծա. խում կամաւորներին, որոնք հիւանդ էին կամ վերաւոր, կեկ էին հետաւոր դէրգերից, արեան ճակատից։

Կարգադրված էր գաղթականութիւն. ուղղել գէպի էջմիածին վանքը ... Վեր. ջապէս եկաւ Մոսկուայի հայկական Կ. միաւոր Թուրքիկ բաժինը, բայց ինչ կարող էին անել նրանք, երբ քում էին մեռնող մարդկանց։

Կայարանի մօտ ծառեր կան, որոնց շէտած թափված էին այդ հիւանդները։ Բայց կարգադրվեց նրանց եւս, որոնց շարքում մեռնող հիւանդներ եւս անպա. կաս էին, անյապաղ փախաղելու այդտե. ղից։ Եւ գնեցին աղաւաղած հալը դաղաց լրան սարատարում։

—Համառուական Գաղափարի Միա. րիւմ զխաւոր լիւրճի փոխանորդ Բրոն. Ն. Մ. Կիւլիկի գեղեցումն քաղում, Ներկայումս էջմիածին վանքի շուրջ կիլոմիւր են 35000 փախստականից աւե. լի։ Այս ամէն քաղաք, ցնցոտիներով, աներկապելի կեղտոտ, միջնառնիկով լեցուն ամբողջ լցվել է վանքի բոլոր շրջակայքն ու բակերը։ Փորձարկե. րով համաճարակն աւերումներ է անում այս ամբողջ մէջ. մօտ-150 մարդ թաղվում է օրական վանքի պարիսպներից դուրս, դժուար է տեսնել մի ատողը դէմը։ Հի. ւանդները հէնց առողջների կողքին կա. տարում են իրանց քնական պահանջը, տարածելով վարակումն։ Հասարակական նիւնարկութիւնները, չը խնայելով Բ. րանց ուժերը, աշխատելով էջմիածնում, անադին ամբողջ շրջում են միայն նը. բանց, որոնք բոլորովին անօգնական զրութեան մէջ են կամ մեռնում են, և դնում են էջմիածնից դէպի հետոն տանող ճանապարհներով, հեղեղելով Ե. րեւանը և վարակումով տարածելով Գի. րեւան և Ալեքսանդրօպոլ տանող ճանա. պարիսպներին 3000ից աւելի երեխաներ, որ միայն են առանց ծողներին, խնամ. վում են մի կերպ պատրաստված ապա. տարաններում, որ գտնվում են վանքի կից, նրանցից օրական տասնհազիւրով մեռնում են փորձաքննեցի, և հարկաւ. րները դատապարտված են իսկական մահվան վարակման այդ բնի մէջ, Բա. ցի փորձարկեցի, տեղեկանք բժիշկները նկատել են տիֆի նարիւրաւոր դեպքեր, նաև գիֆտերից մահացութիւն։ Այս հիւանդութիւններից իւրաքանչիւրը կա.

բող է մի օրվայ մէջ անկէ և անոնքի հա-
մահարակ դառնալ, որ դժուար կը լինի
չէղճացնելը. Երեւանում, քաղաքի վե-
րին մասում, այդին ի է վարակված
ամբողջով, և այնտեղից հոսող ջուրը
սպառնում է վարակելով տարածել ողջ
քաղաքում: Սուխոյ-Յոնտանում, Ախա-
յում, Երևանի վարչական և Գիւղական խնու-
ղու միւս կէտերում, ամենուրեք կարելի
է տեսնել փայտապաններին հակադրական
քանակներ հիւծված դժուարին ճանա-
պարտութիւնից, ներքալ, սոված: Հիւ-
սանդները հենց այնտեղ էլ ընկնում են
և մահում մեր հողի վրա առանց որեւէ
օգնութեան, ճանապարհին, Հասարակա-
կան կազմակերպութիւնները, էջմիածնի
Եղեայրական Կոմիտէն, Թիֆլիսի և
Մոսկուայի հայկական Կոմիտէները ա-
նում են այն ամենը, ինչ որ կարող է
անել մարդկային կարողութիւնը ներս
խառնած աղէտի դէմ կռուելու գործում:
Սակայն նրանց եռանդուն աշխատանքը
մի կաթիլ ջուր է հանդիպում փայտա-
պաններին օգնութեան գործում: Որպէս
զէ փրկենք Կոմիտէն և մեր քաջ զօրքը
վարակումից, անհրաժեշտ է դրո՞ւր աւե-
լի ընդարձակել: Դրութեան շտապողա-
կանութիւնը պահանջում է և շտապ մի-
ջոցներ, և պիտուի թիւնը պէտք է ընդար-
ձակ օգնութեան քայլ հասարակութեան
այդ դժուարին պայքարին մէջ:

—Թիֆլիսի հայ քառանասերը, ամբիս
11ին ունեցած ընդհանուր ժողովում ու-
րոշել են զաղթականները օգտին տալ
զարկել 2000 ռ., պատրաստել հայ ու-
ղակել էջմիածնի քառանասերին ապա-
նովութեան զանաւորանից, 40 որը պա-
նել Թիֆլիսի քառանասերի և հոգաբար-
ձութիւնների միաբանութեան որբանո-
ցում, իրանց մէջ հանգանակած մօտ 500
պուշ երեւոյ հայի իսկոյն: Գործիչ
միւսներն իր ներկայացուցիչ ձեռնով
Ընտրել 9 հոգուց զաղթական մի յանձ-
նաժողով՝ զաղթականներին և որբերին
օգնելու գործը վարելու, կազմակերպե-
լու ներկայացուցիչներ, համարներ, երե-
կոյններ, զառարկութիւններ, հրատա-
րակել միտքայ թերթ, ժողովարարու-
թիւն հազուատեղէնի և ոտնամաններ
և ամեն տեսակ անհրաժեշտ իրերի:

—Սեւանից հեռագրում են. «Փայտա-
պաններին հասանք զէպի էջմիածնի
չարտաւարութեամբ է: Գալին են հիւծված,
հիւանդ և քաղցած: Մեռնում են տան-
կաներով: Զարակում է դիզմաներիան,
Երեւանում և Աշտարակում մեռնում են
խմբերով: Բռնական օգնութիւնը շտա-
պակաւ է: Միջոցներ չը կան Կերակրել
պահանջ է: Անհրաժեշտ է անմիջական
օգնութիւն, որպէսզի փրկենք թիւրքա-
կան զաւաճութիւններէն աղաւթվածնե-
րին: Ամեն ոք պարտաւոր է արձագանդ
տալ: Այդ է զբիտոնեական պարտքը»
(Մօակ)

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ

ԲՈՐ-ՍՍՅԻՏԻ ՄԷՉ

(Շար. Յայտող քիւն)

Զակաղկիկի հայ գաղութին Տիար Յ.
Քարբեղեան նոյնպէս փութացած էր Բոր-
Սայիտ անձամբ այցելելու հայ գաղթա-
կաններուն Այս օրերից այլ ետանդուն
և հայրենասէր հայ գաղութն ալ անմի-
ջապէս գործի սկսած է՝ զաղթականնե-
րուն համար նպաստ և հանդերձեղէններ
հաւաքելու:

Նոյն օրերու սկսած է Թամբայի
մեջ համահաւասար և եռանդով և ողոր-
դութեամբ:

Մամուրային Տ. և Տիկին Բարսեղ
Պաղքեան անձամբ Բոր-Սայիտ այցե-
լելով հայ գաղթականներուն ընծայա-
րեցած են մէկ ստուռի կոշիկ, հազուա-
մակդնոյ ծածկոյթ (պաթանիէ), բազ-
մոցներ, և թփ տըրի, ծխախոտ, սի-
կառէի և պտուղներ:

Հիւրումեն Տ. Հմայեան Աղաւտեան
և Տ. Պողոս Յակոբեան անձամբ փու-
թացին Բոր-Սայիտ իրենց հետ բերելով
բազմաթիւ զիւրապէ և առողջապահա-
կան նիւթեր:

Հակառակ ամէն կողմ ի յայտ եկած
այս եղբայրական վերաբերումին և հա-
նուած օգնութիւններուն, զաղթական-
ներուն պէտքերը չ'աւտ ու շատ են և

յարատե. կազմակերպեալ հոգացողութիւն
մը միայն կրնայ անոնց աստիճան մը
գործարար տալ: Ո՞վ կրնայ երեւակայել
բացողեայ տեղ մը վրաններու տակ խը-
նողւած, դիտման, անկողնէ, կեանքի ա-
մէն պէտքերէն զրկուած հինգ հազար հո-
գին թուրք պէտքերը: Պէտք է ամէն Հայ
այս մտին մտածէ և իր եղբայրական
պարտականութիւնը կատարէ: Ըստ իս,
զրամական նպատակները ամենէն նպատա-
կայարար են, զի գրամով կը հոգացուին
այն ամէն բաները որոնց պէտքը օրը
օրին, տեղիւն վրայ զգալի կը դառնայ:
բայց զրամէն զատ, ամէն կարգի առա-
կան պիտոյցներ և առարկաներ կրնան
օգտակար ըլլալ, — ամէն տեսակ հին ու
նոր զրկում, կոշիկ, պիւրակ, գուլպայ,
կապիկ, անկողնի քարձ, վերմակ, խո-
հանոցի սպասներ, օճառ, սանուր, մօմ,
լամբա (գիշերը բացարձակ միտքներուն
մէջ կ'ապրին), թուղթ, գրիչ, մատիտ,
գիրք, լրագիր (քաւական թիւով գրել
կարգաւ զիւրապելու կաշ), ծխախոտ,
սիկառէի, սանդ, դեղքան ևւն ևւն: Եւ
նոկերներ կ'ընդունուին Գահիրէի և
Ալեքսանդրիոյ Առաջնորդարանները,
ինչպէս նաև ուղղակի Բոր Սայիտ հե-
տեւեալ հասցով:

Monsieur B. Kalfayan, Port-Saïd

Դարբայեաններու այցելութիւն. — Նկա-
տելով որ շատ ազգայիններ փախաւ կը
յայտնեն անձամբ այցելելու հայ գաղ-
թականներուն, պարտք կը համարիմ ը-
սել նաև որ, ներկայիս այցելուներու
համար արագագիծ գոտարարութիւններ
կան: Նոյն զաղթականները առանձին
տեղ մը կ'ըլլանք ըլլալով՝ հրաման
տանել պէտք է անոնց թով երթալու
համար. երկրորդ՝ իրենց ընկալալը
նախապէս անհրաժեշտ է հինգ քիլոմէթր հեռո-
ւորութիւնը շոգեմակով կ'ընթացուի: Կա-
ռուարութիւնը որոշած է կանոնաւոր
նաւային երթևեկութիւն հաստատել,
բայց առկալին այս կարգադրութիւնները
աւարտած չեն: Վերջապէս, ինչպէս Տօքթ.
Արշաւրուհի կը յանձնարարէ ինձի գրել,
«այստեղ այցելութեան վայրէջ ալ ունի-
տատեղի մը, և հոս կ'ողններ իրեւ-
րուխայ պէտք չէ գան, այլ հետեւին
բերեն նուէր մը, զարգաւ մը, ինչ որ
իրենց սրտէն կը բլլան»:

Դարբայեանները միայն Սուէժիացիներ
են: Մէջերին կան 2 Զէյթունցի, 1
Բէսապցի և 1 Պէլասցի միայն:
Օսարմեու վերաբերուի. Բոր Սայիտի
լա Վեփի թիւթը սրտատու կոչ մը
ուղղած է քաղաքին եւրոպական հասա-
րակութեան օգնութեան ձեռք կարկա-
ւելու: Հայ փայտապաններուն, Նոյն
քաղաքի Պոմ Բարսեղ Քրանական հա-
տատութիւնը խոստացած է զաղթական-
ներուն նուիրել ճերմակեղէններ:

Աղեքանդիոյ էմիւրիս յունական
թերթը մանրամասն նկարագրած է
Սուէյիտի ինքնապաշտպանութեան սեր-
տաշար գործադները, գովելով Հայոց
քաջութիւնը:

Անշուշտ մեր ազգային իշխանութեան
թիւնները կը խորհի միջոցներ ձեռք
առնել Եգիպտոսի եւրոպական դաղութե-
աներուն և նպատակները ապահովելու հա-
մար մեր այս փայտապաններուն, ու-
րոնց պարտաւոր ամէն սրտի ու գաղա-
փարի մարտը չկրնա համակրութիւնը
չարժեքի բնոյթն ունի:

—Բոր Սայիտի մեջ պատգովական այցե-
լութիւններ. Հինգշաբթի օրը, 16 սեպտ.,
առաւօտեան ժամը 9ին, Ս. Առաջնորդ
Հայրը՝ ընկերակցութեամբ Գահիրէի և
Աղեքանդիոյ Գաղ, Ժողովներու ան-
դամ Տ. Կ. Քէլեանի և Տ. Կ. Ալեքեան-
նի, պաշտօնական այցելութիւն տուաւ
Բոր Սայիտի դէն. հրամանատար Colonel
Elgoodին, որուն յայտնեց հայ ազգին
երախտադիտական զգացումները անդի-
զին. իշխանութեանց ձեռք առած ըն-
դարձակ միջոցներուն համար՝ որոնք չը-
նորին պատասխարուեցան և մարդասի-
րաբար կը խնամուին Սուէյիտի գաղ-
թականները:

Նոյն օրը, յետ միջօրէին Ս. Առաջ-
նորդ Հայրը, իր հետ ունենալով Գաղ,
Ժողովոյ վերադիտակ անդամները և Բոր
Սայիտի հայ գաղութին երկուստ ներկա-
յացուցիչները, ինչպէս նաև Գահիրէէն,
Աղեքանդիոյէն ու Զակաղիկէն հասած
ուրիշ ազգայիններ, երա-

ճրան, մարտանաւուն վրայ և այցելեց
զերծովակալ ին, որուն հրաւ-

մանին տակ գործած էին Սուէյիտի օգ-
նութեան համարող նաւերը: Մովակալը
պաշտ. համագործակցած՝ ընդունեց և
զերպտեայ պատգովականութիւնը նաւուն
չափարան մէջ: Ս. Առաջնորդ Հայրը
յուզեալ շնորհով մը հայ ազգին յաւեր-
ժական երախտադիտութիւնը արտայայ-
տեց ասպետական Ֆրանսայի արժանաւոր
ներկայացուցչին՝ որ իր վիհանձն էջմիովը
հաղարարու Հայրու կեանքը փրկած էր:
«Հայ ազգը, ըսաւ, միշտ պաշտում ու-
նեցած է դէպի Ֆրանսան որուն անունը
մեր մէջ համարել է Քաղաքակրթու-
թեան»:

Մովակալը պատմականեց թէ՛ իրեն
Ֆրանսացի իր պարտականութիւնը մի-
այն կատարած է, հետեւելով իր ազգին
աւանդութիւններուն և Ֆրանսայի արեւ-
ելքի մէջ ունեցած պատմական դերին:
Յիշեց Հայ ազգին դարաւոր ստատուա-
ները և այն ջերմ համակրութիւնը զոր
կը տանէ Ֆրանսա դէպի Հայ ժողո-
վուրդը:

«Յիշատակեան և սուգի այս օրե-
րուն մէջ, աւելցուց ան, չկայ ո՛չ ազ-
գութիւն, ո՛չ կրօնք, ամենքս եղբայր
ենք»:

Դարերէ ի վեր, Ֆրանսա եղբայրակ-
ցած է բարբարոսներու լուծին տակ ճըն-
շուած դժբախտ ժողովուրդներուն հետ,
և միշտ պաշտպան կանգնած է տկարին
ճնշողին դէմ»:

Այս խօսքերուն վրայ, ներկաները
երախտադիտութեան արտային զեղումով
մը միաբերան «կեցցէ՛ Ֆրանսա» աղա-
ղակեցին:

Պատգովականութեան միւս անդամ-
ներուն հրաման տանելէն վերջ Ս. Ա-
ռաջնորդ Հայրը հինգ վայրկեանի չափ
առանձին տեսակցութիւն մը ունեցաւ
ժողովակալին հետ:

Մ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ

ԿԱՐԱՊԵՏ ԱՋԷՄԻՍԻՆԵԱՆ

Ճիշդ մէկ ամիս տուալ, այն երեկոյն,
երբ մի քանի րօպէ յետոյ պիտի բաժան-
վէինք միմեանցից, տեսայ իրան, որ լաց
էր լինում. կեանքումս առաջին անգամ
էր, որ տեսնում էի նրա արցունքը, նրա
անօրինակ յուզումը: Գաղթի յուզումն էր
դա... Դա՛ղթի զարմանքի ծայրը սկսել
էր շարժվել քաղաքից դուրս. իսկ նա
դու չէր ուզում հաւատարմութիւններ
թիւն էր. մի քանի ժամ յետոյ նա եւս
ներկայիս ձեռքից բռնած պիտի թող-
նէր պայտեակն չէն օխտը—բայց ան-
դա՛ր կրկնում էր՝ «Երանի թէ այստեղ
մեռնեմք»:

Ներքին թէ... քայլ Շահ-Արաբեան
գաղթի խոնարհ մեղ քայտապէս շարուն-
գուր, ուր նա մի րօպէ անգամ չը կա-
րողացան հանդիստ ունենալ և, տանջա-
լից ու հոգեմաշ հետաքս մեղանից:

Կարապետ Ալեմխանյան Վանի հա-
տարակական համեստ գործիչներից մէկն
էր. աշակերտած էր Ս. Փորթուղալեանի
համբաւաւոր դպրոցին: Կարճ ժամանակ
Օրլիս սեղանաւորական ասպարէզի վրա
ծառայելուց յետոյ, երբ կրկին վան մը-
տաւ, ստանձնեց ուսուցչական պաշտօն
Վանի դպրոցներում:

Տասնեակ տարիներից ի վեր վարում
էր Արարչի երկուս դպրոցների տեսչու-
թեան պաշտօնը, ուսուցչութեան պաշ-
տօն վարած է նաև Վանի Երամեան և
Կնարտեան դպրոցներուն, եղել է
Թաղ. խորհրդի և ազգային դաճազան
մարմինների անդամ, ամեն տեղ էլ վա-
յելիւով ուղղաժող և շիտակ գործող
համբաւ:

Իր համոզումներով պատկանում էր
Վանի քաղաքական հասանքներից ամառ-
նագրական ասիական կուսակցութեան,
ստանձնելով երկար ժամանակ կարեւոր
պաշտօն վարչական մարմինների մէջ:
Վանի ազգիական կիւնների ընթացքով
մասնակցեց շտաբի ծանր ու կենդանի
գործերին, իսկ նորակազմ հայկական
կառավարութեան մէջ հրաւիրվեց նախա-
գային անդակի ընդհանուր հաշուաւարու-
թեան անդամին: Յուլիսի 18ին, երբ
գաղթի անակնկալ խոնարհ սկսած էր
արդէն, նա նախապէս զինանաւան մի
անկրէն քաղաքը հայրենիք էր արձա-
նագրում՝ թիւաշարած էր պաշտօնիս
գիտակցութիւնը:

Հաղարար գործիքներու նաւաւանթա-
հար եղաւ օտար, անհիւրընկալ հորիզոնի
տակ, թողնելով իր կիսին ու երկու զա-
ւակները քաղաքի ծանրագոյն հարկանե-
րին ենթակալ...:

Յարգանք յիշատակիլ, Թանկագին
ընկեր, 15 Օգոստ. (Մօակ)

ԿԻԼԻԿԵՑԻՆԵՐԸ

ԲՈՐ-ՍՍՅԻՏԻ ՄԷՉ

Վերջին համոզմունք. — Շնորհակալութեան
նկատարներ Ֆրանս. Հանք. Նախագահին
և Անգլիոյ Վեհ. Թագաւորին. — Ն. Բ. Սու-
րանիկ նպաստ. — Այցելութիւն Սր. Հ. Մա-
մանի. — Հետագիւր Վեհ. Պողոս փա-
ւայի. — Օրգոլութեան գործը:

Ֆրանսական մարտանաւերով առա-
ջին անգամ հասած 4200 Սուէյիտացիներ-
էն զատ, անցնալ ուրբաթ Բոր-Սայիտ
հայն նաև նոյն խումբին մնացող 500ի
չափ կործնեցող որոնք բուն կուտող տա-
րը ըլլալով՝ ետ մնացած էին իրենց ար-
ջաններն ալ բերելու համար: Մարտա-
նաւերը յարմարութեան չունենալով կեն-
գահներն փոխադրուեալ, չէն ընդունած
2000 տեղի եղող եղ. կով. ոչխար, ած, ձի
և շուրի, որոնք հաղթականներուն ամ-
բողջ շարժական հարստութիւնը կը կազ-
մէին: Կուտողները, մինչև վերջինը, յա-
ջողած են անվտանգ մարտանաւ մանկ,
իրենց հետ բերելով 500ի չափ իրենց
զէնքերը և փամփուշտի անուակները:
Բոր-Սայիտի դիմաւորական իշխանու-
թիւնները վար դրած են այս զէնքերը՝
փոխան ստացաւորի կրակի դէն նոր հե-
ռացած այս կործնեցող բարոյաւորում
ու և նշան չեն ցուցներ. ընդհանուր
անոնց խելով՝ չեցուածք մարդուն
զինուորականներու իսկ պատկանած
կ'աղէ:

—Անհատական թարգմանութիւնը այն
երկու հեռագրիներուն զորս Առաջնորդ
Ս. Հայրը Բոր-Սայիտ գաղթի Գահիրէէն
ուղղեց Ֆրանս. Հանրապետութեան Նա-
խագահին և Անգլիոյ Վեհապետ Թագա-
ւորին:

Առաջին հեռագիր.

Պարոն Նախագահ
Հայաստանի սուսալի դժբախտութիւն-
ներուն մեջեղ, երբ բուրբ բարբարոսներ
կողմ բնաջնջումի դատաւարտած իր բը-
նակալութեան մնացողը պիտի անհետանաւ
առանց Դաւանից ազնուական ազգերուն
միջամտութեան, եղիպտոսի Հայ գաղթա-
կանութիւնը վիհանձն Ֆրանսայի կ'ուղղի
իր յալիսեանական երախտագիտութեան ար-
ջաններին և անկեղծ ճեղքակալու-
րիւնները՝ Կիլիկիոյ հազարաւոր դժբախ-
բնակիչներուն Ֆրանսական փառայեղ մա-
ւաճորդի միջոցաւ ապաստան համար:

Կեցցէ՛ յալիսեանական Ֆրանսան
Առաջնորդ Հայոց եղիպտոսի
ԹՈՐՈՒՄ՝ ԵՊԻՍԿՈՍ

Երկրորդ հեռագիր

Ն. Վ. Անգլիոյ Թագաւորին
Կայր. Հեղիպտոսի
Վեհապետ Տեր

Եղիպտոսի Հայ գաղթականութիւնը,
ինքիւն խորապէս զգածուած եւ երախտա-
պարզ գալով այն օգնութեան եւ վիհանձն
ձեռնուորութեան համար զոր ազնուական
Անգլիան կը ընդունէ Հայ փայտապաննե-
րուն, ձեռ Վեհապետութեան զանին ոտը
կը դնէ իր յալիսեանական երախտագիտու-
թեան եւ անկեղծ ճեղքակալութեան արա-
յալարիւնը:

Առաջնորդ Հայոց եղիպտոսի
ԹՈՐՈՒՄ՝ ԵՊԻՍԿՈՍ

Աստուծոյ զատ նմանօրինակ շնորհա-
կարեաց հեռագիր մը ուղղուած է նաև
Ն. Բ. Սուէյիտին, որուն հիւրընկալ եր-
կիրը այսօր կը պատասխարէ այն տա-
ղուրդ դժբախտները զորս Ֆրանսան ա-
ղաւտեց և Անգլիան կը ստուգանէ:

—Ն. Բ. Սուէյիտը, իմանալով 5000ի
մօտ Հայ կարծի գաղթականներու Բոր-
Սայիտ ժամանումը, իր անձնական դա-
նէն 250 ոսկւոյ նպաստ մը զրկած է
Այդ. Առաջնորդարան: Սուէյիտական
այս առատաձեռնութեան լուրը իր նիւ-
թական և բարոյական կրկնակ նշանա-
կութեանը համար երախտագիտութեամբ
պիտի լսուի Եգիպտոսի ամբողջ Հայ ժո-
ղովուրդէն: Առաջնորդ Ս. Հայրը այսօր
իսկ շնորհակալութեան գիր մը կ'ուղղէ
Ն. Վ. Առաջին Սենեկապոլիսին և կը խնդ-
րէ որ Ն. Բարձրութիւնը հաճի ունեղը-
րութիւն մը շնորհել իրեն՝ անձամբ ևս
յայտնելու համար իր հօտին երախտագէտ
զգացումները Վեհապետութեան այս Թան-
կագին հոգածութեան համար:

—Առաջնորդ Ս. Հայրը երկի կանխա-
ստացուած ժամադրութեան մը համաձայն

այցելեց Բրիտանական կառավարութեան
Բարձր Ներկայացուցիչ Սր. Հենրի Մա-
մանի և յանուն ազգին շնորհակալու-
թեան յայտնելով անդ, իշխանութեանց
կողմէ՝ Կիլիկիցի փայտապաններուն
ցոյց տրուած մարտադրական վերաբե-
րումին համար, խնդրեց որ մնացեալ
դժբախտներու աղաւտան համար եւս
հնարաւոր օգնութիւնը ընծայուի:

Նորին Վեհմեծութիւնը յոյժ բարեա-
ցակամ բաւերով պատասխանեց Առաջ-
նոր Ս. Հոր, յայտնելով իր լիակատար
համակրութիւնը հանդէպ Հայ ազգին
ներկայիս անոր անցուցած ծանր փորձու-
թեան մէջ:

—Վեհ. Պողոս փայա Նուպար, որուն
հեռագրուած էր Կիլիկիցի փայտապան-
ներու ժամանումն և անոնց ընդունելու-
թեան համար ձեռք առնուած միջոցնե-
րը Առաջնորդ Ս. Հոր ուղղած է
պատասխան հեռագիր մը որով իր ուրա-
խութիւնը կը յայտնէ անոնց ողջամբ
աղաւտան և Եղիպտոսի մէջ անոնց հա-
մար կատարուած կարգադրութիւններուն
համար:

— Կը լսենք թէ Անգլ. իշխանու-
թիւնը երկու օր առաջ Գահիրէէն 1000
անկողինի բազմոց և 1200 ծածկոց (պա-
թանիէ) զրկած են Բոր-Սայիտ մեր կի-
լիկցի գաղթականներուն համար:

—Արեւելի վերջին թիւով ծանու-
ցած էինք թէ Աղեքանդիոյի խումբ
մը անհաւաք հայ տիկիներն որոշած են,
ի հարկին միայն իրենց միջոցներովը,
փայտապաններու 500 փոքրիկներուն
բովանդակ հանդերձեղէնն ու կոշիկներ
հայթայթել: Կը լսենք թէ վերադիտակ
տիկիները երկուշաբթի օրէն իսկ ար-
դէն գործի ձեռնարկած են և կ'աշխատին
շուտով լրացնել իրենց ստանձնած պար-
տականութեան բ

U. S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

89.-